

ספר תהילים פרק קמו

(א) הַלְלוּהָ¹ הַלְלֵי נַפְשֵׁי אֶת ה'²:
 הַלְלוּיָהּ שִׁבְחֵי נַפְשֵׁי יְת שִׁמָּא דִּי³
 (ב) אֶהְלֵלָה ה' בְּחַיֵּי אֲזַמְרָה לְאֱלֹהֵי
 אֲשַׁבַּח יי בחיי אומר לאלהי בדאיתי
 בְּעוֹדֵי⁴:

אזמרה לאלהי בעודי – בעוד אני חי

(ג) אֶל תִּבְטְחוּ בְּנַדִּיבִים⁵ בְּבֶן אָדָם
 שְׂאִין לוֹ תְשׁוּעָה⁶:

(ד) תִּצַּא רוּחוֹ יִשָּׁב לְאֲדָמָתוֹ בַּיּוֹם
 הַהוּא אֲבָדוֹ עֲשֶׂתְנָתוֹ⁷:
 עֲשֶׂתוֹתָיו – מַחֲשׁוֹתָיו

– מאיר הנ"ך –

¹ עי' פסחים קיז ע"א: איבעיא להו הללויה לרב מאי תא שמע דאמר רב חזינא תילי דבי חביבא דכתיב בהו הללו בחד גיסא ויה בחד גיסא ופליגא דרבי יהושע בן לוי דאמר רבי יהושע בן לוי מאי הללויה הללויה בהלולים הרבה ופליגא דידיה אדידיה דאמר רבי יהושע בן לוי בעשרה מאמרות של שבח נאמר ספר תהלים בניצוח בנגון במשכיל במזמור בשיר באשרי בתהלה בתפלה בהודאה בהללויה גדול מכולן הללויה שכולל שם ושבח בבת אחת, וכו' אמר רב חסדא הללויה סוף פירקא רבה בר רב הונא אמר הללויה ריש פירקא.

² מדרש תהלים: הללויה הללי נפשי וגו'. אמר ירמיה (ירמיה כ, יג) שירו את ה' הללו את ה'. הללו את ה'. למה, על איזה דבר, (שם) כי הציל את נפש אביו מיד מרעים. בשעה שהקב"ה מפיל לרשעים לגהינם ומציל הצדיקים הם מקלסים אותו.

³ שם ה'.

⁴ מדרש תהלים: אהללה ה' בחיי אזמרה לאלהי בעודי. וכן שלמה אמר, (קהלת ט, יב) כי גם לא ידע האדם את עתו. אם אינו מקלס בעוד שהוא חי, מתי הוא מקלס. לא כשימות. שנאמר (תהלים קטו, יז) לא המתים יהללו יה. וכתיב (שם ו, ו) כי אין במות זכרך וגו'. ומי מהללך. ואנחנו נברך יה וגו'. (ישעיה לח, יט) חי חי הוא יודך. ולא בשאול. וכן הוא אומר, (קהלת ט, י) כי אין מעשה וחשבון וגו'. לכך נאמר, אהללה ה' בחיי וגו'.

⁵ מדרש תהלים: כך אמר דוד, אל תבטחו בנדיבים. לא יבטח אדם במעשה אבותיו. לא יאמר ישמעאל, אברהם אבי יש לי מחלקו והוא מצילני. לא יאמר עשו, יעקב היה צדיק והוא מצילני ובזכותו אני נמלט. שנאמר (תהלים מט, ח) אח לא פדה יפדה איש. אין אחיו של אדם פודה אותו. אם אין אדם עושה טוב בעולם הזה, לא יבטח במעשה אבותיו. לכך נאמר, אל תבטחו בנדיבים. על מה תבטחו, על מעשיכם. שנאמר (משלי ט, יב) אם חכמת חכמת לך וגו'. וכן הוא אומר, (שם טז, כו) נפש עמל עמלה לו. אין אדם אוכל ממעשה אבותיו לעתיד, אלא כל א' וא' אוכל משלו. שנאמר (קהלת ו, ז) כל עמל האדם לפיהו. (שם, כב) וראיתי כי אין טוב מאשר ישמח האדם במעשיו. אין לאדם חלק אלא בעמלו. וכן הוא אומר, (תהלים קכח, ב) יגיע כפיך כי תאכל וגו'. לכך נאמר, אל תבטחו בנדיבים. עי' דברים רבה פ"ה ס' ח: רבנין אמרי כיון שעמדו מלכים על ישראל והתחילו משעבדין בהן אמר הקב"ה לא אתם עזבתם אותי ובקשתם לכם מלכים הוי אשימה עלי מלך זש"ה (תהלים קמו) אל תבטחו בנדיבים וגו'.

⁶ עי' דברים רבה פ"ה ס' ח: כל מי שנשען בבשר ודם עובר אף פרוסטיא {} שלו עוברת שנאמר (שם קמו) בבן אדם שאין לו תשועה מה כתיב אחריו תצא רוחו ישוב לאדמתו.

⁷ מדרש תהלים: תצא רוחו ישוב לאדמתו. משל למה הדבר דומה, לנאד שהוא נפוח ומלא רוח ועומד בארץ, מי שהוא רואה אותו מתיירא ממנו סבור שהוא כלום. מה עשה, הגיע אצלו וראהו שהוא נאד, ונגע בו ונפל ויצא הרוח שבו שמלאו. אמר אותו האיש, מזה הייתי מתיירא, לא היה בו כלום, אבל הרוח היא המעמדת אותו. כך אמר הקב"ה, אין הבשר כלום. שנאמר (ישעיה מ, ו) כל הבשר חציר וגו'. וכן הוא אומר, (איוב כה, ו) אף כי אנוש רמה וגו'. אינו עומד אלא על הרוח, יצאת הרוח מיד נעשה עפר. וכן הוא אומר, תצא רוחו ישוב לאדמתו וגו'. כך אמר הקב"ה, אני בראתי את האדם הזה והוא עומד ומתגאה. בא סנהריב הרשע ונתגאה וחרף וגדף ויצאת רוחו, מיד אבדו עשתונותיו. וכן פרעה, וכן המן, וכן כל רשעי עולם המחרפים ומגדפיין והן רוח. יצאת רוחן, אבדו עשתונותיהן.

⁸ לעפרו.

(ה) אֲשֶׁרִי שָׁאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ שָׁבְרוּ עַל טוֹבִיָּה דַּלְהָא יַעֲקֹב בַּסַּעֲדִיָּה סַבְרִיָּה עַל יי אֱלֹהֵיהָ ה' אֱלֹהֵינוּ⁹:

אֲשֶׁרִי – מִי שָׁאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ, שֶׁהַבְּטִיחוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הִנֵּה לֹכֵחַ עִמּוֹ וְשֹׁמֵר וְהַסִּיבֵנוּ (בְּרַאשִׁית כ"ח) וְלִמָּה אֲשֶׁרִי לִפִּי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה שְׁמִים וְאֶרֶץ וְאֵת הַיָּם וְכִיוֹן שֶׁהַכֹּל שָׁלוֹ יֵשׁ בָּיו לְשִׁמְרוֹ בַּיָּם וּבִצְבָא אֲבָל מִלֵּךְ עוֹיָג אֵס שׁוֹמְרוֹ בִּצְבָא אֵינוֹ יִכּוֹל לְשׁוֹמְרוֹ בַּיָּם

(ו) עֲשֵׂה שְׁמִים וְאֶרֶץ אֵת הַיָּם וְאֵת כָּל דְּעַבְדֵי שְׁמִיָּה וְאֶרְעָא יֵת יִמָּא וְיֵת כָּל דִּי בַּהוֹן דִּי נָטַר קְשׁוּט אֲשֶׁר בָּם¹⁰ הַשְׁמֵר אֲמַת לְעוֹלָם: לעלם
הַשְׁמֵר אֲמַת לְעוֹלָם – לְסוֹף דְּוֹרוֹת רַבִּים הוּא מְקַיֵּם וְשׁוֹמֵר אֲמִיתַת הַבְּטַחְתּוֹ

(ז) עֲשֵׂה מִשְׁפָּט לְעֲשׂוֹקִים נָתַן לָחֶם לְרַעֲבִים¹¹ ה' מִתִּיר אֲסוּרִים¹²:
(ח) ה' פָּקַח עֵינָיו¹³ ה' זָקַף כְּפופִים¹⁴ יי פָּקַח לְסַמֵּינִי יי זָקַף כְּפִיפִין יי רַחֵם צְדִיקָא ה' אֱהַב צְדִיקִים¹⁵:

– מֵאִיר הַגִּיד –

⁹ מִדְּרַשׁ תְּהִלִּים: רְצוֹנְכֶם פְּרַקְלִיט שֶׁהוּא עוֹמֵד לְעוֹלָם, בְּטַחְוֹ בּוֹ בְּכָל עֵת וְאַתֶּם עוֹמְדִים. שְׁנֵאמַר (תְּהִלִּים קמו, ה) אֲשֶׁרִי שָׁאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ וְגו'. אִם אַתֶּם יוֹדְעִים בְּמִי אַתֶּם בּוֹטְחִים. בְּמִי שֶׁעֲשֵׂה שְׁמִים וְאֶרֶץ. מִשְׁמַתְחָתִי אֵת הַשְׁמִים וְהַרְקַעְתִּי אֵת הָאָרֶץ שְׁמָא זִזוּ מִמְּקוֹמָן. כֵּךְ מִי שֶׁהוּא בּוֹטַח בִּי, אֵינִי שׁוֹכֵר פּוֹסֵק לְעוֹלָם. לִכֵּךְ נֹאמַר, (שֵׁם) אֲשֶׁרִי שָׁאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ וְגו'. מִה כְּתִיב אַחֲרָיו, עוֹשֶׂה שְׁמִים וְאֶרֶץ וְגו'. עֵי' תִּנְחוּמָא מִקָּץ ה': אֲשֶׁרִי שָׁאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ (תְּהִלִּים קמו) לִמָּה לֹא נֹאמַר שָׁאֵל אַבְרָהָם אוֹ שָׁאֵל יִצְחָק אֲלֵא אֵל יַעֲקֹב אֵת מוֹצֵא שְׁלֵא נִצַּב הַקַּב"ה לֹא עַל אַבְרָהָם לֹא עַל יִצְחָק אֲלֵא עַל יַעֲקֹב שְׁנֵאמַר וְהִנֵּה ה' נִצַּב עֲלָיו (בְּרַאשִׁית כח) א"ר סִימּוֹן אֵינִי הַמֶּלֶךְ עוֹמֵד עַל שְׂדֵהוּ לֹא כְּשֶׁנִּזְרַעָה וְלֹא כְּשֶׁנִּתְחַרְשָׁה וְלֹא כְּשֶׁנִּעְדְּרָה וְאִימָתִי עוֹמֵד עָלֶיהָ כְּשֶׁהִיא עוֹמֵדֶת כְּרִי כֵךְ אַבְרָהָם עֵדֶר שְׁנֵאמַר קוֹם הַתְּהַלֵּךְ בְּאֶרֶץ (שֵׁם יג) יִצְחָק זָרַע שְׁנֵא' וְיִזְרַע יִצְחָק (שֵׁם כו) לֹא עֵמֵד הַמֶּלֶךְ עָלֶיהָ עַד שְׁבֵא יַעֲקֹב שֶׁהִיא כְּרִי שֶׁל תְּבוּאָה שְׁנֵאמַר קִדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל לַה' רֵאשִׁית תְּבוּאָתוֹ (יִרְמִיָּה ב) וְעֵמֵד הַקַּב"ה עָלָיו שְׁנֵאמַר וְהִנֵּה ה' נִצַּב עֲלָיו הוּא אֲשֶׁרִי שָׁאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ שָׁבְרוּ עַל ה' אֱלֹהֵינוּ. וְעֵי' יְרוּשְׁלַיִם בְּרַכּוֹת סג ע"א: אֲשֶׁרִי שָׁאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ וְגוֹמֵר מִה כְּתִיב בְּתִרְיָה עוֹשֶׂה שְׁמִים וְאֶרֶץ וְגו'. וְכִי מִה עֵינֵן זֶה לִזְהָ אֲלֵא מֶלֶךְ בֶּשֶׁר וְדָם יֵשׁ לוֹ פְּטָרוֹן שׁוֹלֵט בְּאִיפְרַכִּיא אַחַת וְאֵינוֹ שׁוֹלֵט בְּאִיפְרַכִּיא אַחֲרָת. אֲפִילוֹ תִימַר קוֹזְמוֹקְלוֹטוֹר שׁוֹלֵט בִּיבְשָׁה שְׁמָא שׁוֹלֵט בַּיָּם. אֲבָל הַקַּב"ה שׁוֹלֵט בַּיָּם וְשׁוֹלֵט בִּיבְשָׁה.

¹⁰ מִדְּרַשׁ תְּהִלִּים: מֵהוּ, וְכָל אֲשֶׁר בָּם. מִכָּאֵן אַתָּה לְמַד, כִּנְגִיד כָּל הַבְּרִיּוֹת שֵׁישׁ לוֹ בְּאֶרֶץ, כֵּךְ יֵשׁ לוֹ בַּיָּם. לִכֵּךְ נֹאמַר, אֵת הַיָּם וְאֵת כָּל אֲשֶׁר בָּם. עֵי' הַעֲרָה הַקּוֹדֶמֶת.

¹¹ מִדְּרַשׁ תְּהִלִּים: עוֹשֶׂה מִשְׁפָּט לְעֲשׂוֹקִים וְגו'. וְמִי הֵם הַרַעֲבִים. זֶה אֱלִיהוֹ, שֶׁהִיא רַעֲב וְהִיא מֵאֲכִילוֹ. שְׁנֵאמַר (מְלַכִּים-א יז, ו) וְהַעוֹרְבִים מִבֵּיָאִים לוֹ לֶחֶם וּבֶשֶׁר בְּבִקְרָה וּלְחֵם וּבֶשֶׁר בְּעֶרֶב וּמֵן הַנַּחַל יִשְׁתֶּה. לִכֵּךְ נֹאמַר, נּוֹתֵן לֶחֶם לְרַעֲבִים. עֵי' וִיקָר פְּכ"ב ס' י: עוֹשֶׂה מִשְׁפָּט לְעֲשׂוֹקִים אֵלוֹ יִשְׂרָאֵל דְּכְתִיב בַּהוֹן (יִרְמִיָּה נ) כִּה אִמַר ה' צְבָאוֹת עֲשׂוֹקִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יְהוּדָה נּוֹתֵן לֶחֶם לְרַעֲבִים אֵלוֹ יִשְׂרָאֵל דְּכְתִיב (דְּבָרִים ח) וַיַּעֲנֵךְ וַיִּרְעִיבֵךְ.

¹² מִדְּרַשׁ תְּהִלִּים: מִתִּיר אֲסוּרִים. מֵהוּ, מִתִּיר אֲסוּרִים. יֵשׁ אֲוֹמְרִים, כָּל הַבְּהֵמָה שְׁנֵטְמֵאת בְּעוֹלָם הַזֶּה, מִטְהַר אוֹתָהּ הַקַּב"ה לְעֵתִיד לְבוֹא. וְכֵן הוּא אֲוֹמֵר, (קֵהֶלֶת א, ט) מִה שֶׁהִיא הוּא שִׁיחִיהָ וְמִה שְׁנֵעֲשֶׂה. טְהוּרִים הִיוּ מִקּוֹדֶם לְבְנֵי נַח. וְכֵן הוּא אֲוֹמֵר לָהֶן, (בְּרַאשִׁית ט, ג) כִּירֵק עֵשֶׂב נִתְתִי לָכֶם אֵת כָּל. מִה יֵרֵק עֵשֶׂב נִתְתִי לְכָל, אִף הַחִיָּה וְהַבְּהֵמָה לְכָל מִתְחַלְהָ. וְלִמָּה אֲסַר אוֹתָהּ, לְרֵאוֹת מִי שֶׁמִּקְבֵּל דְּבָרָיו וְמִי אֵינוֹ מִקְבֵּל. וְלְעֵתִיד לְבוֹא הוּא מִתִּיר אֵת כָּל מִה שְׁאֲסַר. וְיֵשׁ אֲוֹמְרִים, אֵינוֹ מִתִּיר לְעֵתִיד לְבוֹא שֶׁכֵּן הוּא אֲוֹמֵר, (יִשְׁעִיָּה סו, יז) אוֹכְלֵי בֶשֶׂר הַחֲזִיר וְגו'. וְמִה אִם לְמִי שֶׁהִיא אוֹכְלַת הוּא מִכְרִית וּמֵאֲבִיד, הַבְּהֵמָה לֹא כָּל שֶׁכֵּן. וְמִהוּ מִתִּיר אֲסוּרִים, אֵינִי אִיסוּר גְּדוֹל מֵן הַנְּדָה, שֶׁהֵאשָׁה רוֹאֵה דָם וְאֲסַרָה הַקַּב"ה לְבַעֲלָהּ. וְלְעֵתִיד לְבוֹא הוּא מִתִּירָהּ. (זְכַרְיָה יג, ב) וְגַם אֵת הַנְּבִיאִים וְאֵת רוּחַ הַטּוֹמָאָה אֲעִבִיר מִן הָאָרֶץ. וְאֵינִי טוֹמָאָה אֲלֵא נְדָה, שְׁנֵאמַר (וִיקְרָא יח, יט) וְאֵל אִשָּׁה בְּנִדַת טוֹמָאָתָהּ. וְיֵשׁ אֲוֹמְרִים, אִף תִּשְׁמִישׁ הַמְטָה הִיא אֲסוּרָה לְעֵתִיד לְבוֹא. תִּדְעַ לָךְ שֶׁכֵּן הוּא, שְׁבִיּוֹם שְׁנִגְלָה הַקַּב"ה עַל סִינֵי לִיתֵן הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, אֲסַר תִּשְׁמִישׁ הַמְטָה שְׁלֹשָׁה יָמִים. שְׁנֵאמַר (שְׁמוֹת יט, יא) הִיוּ נְכוֹנִים וְגו'. וְמִה כְּשֶׁנִּגְלָה עָלֵיהֶם יוֹם א', אֲסַר תִּשְׁמִישׁ הַמְטָה שְׁלֹשֶׁת יָמִים. לְעֵתִיד לְבוֹא שֶׁהַשְׁכִּינָה בִּינֵיהֶם, אֵינֶם אֲסוּרִין. וְמִהוּ מִתִּיר אֲסוּרִים, אֲסוּרֵי מוֹת וְאֲסוּרֵי שְׁאוּל. עֵי' וִיקָר פְּכ"ב ס' י: ה' מִתִּיר אֲסוּרִים מִה שְׁאֲסַרְתִּי לָךְ הַתְּרַתִּי לָךְ חֵלֵב בְּהֵמָה וְהַתְּרַתִּי לָךְ בַּחִיָּה וְכו'.

(ט) ה' שִׁמְרָ אֶת גְּרֵימֶיךָ יְתוֹם וְאַלְמָנָה יי נטר ית גיורא יתם וארמלא יסובר ואורחא דרשיעי יטלטל
יעודד¹⁷ וְדַרְךְ רְשָׁעִים יַעֲזֹב¹⁸:
יעודד – לשון כח

(י) יִמְלֹךְ ה' לְעוֹלָם אֱלֹהֶיךָ צִיּוֹן לְדָר ימלוך יי לעלם אלהיך ציון לדר ודר הללויה
וְדָר הַלְלוּיָהּ:
ימלך ה' לעולם – יקיים את מלכותו בשמירת בניו

¹³ מדרש תהלים: ה' פוקח עורים. אין צער גדול ואין יסורים גדולים וקשים כעורון עינים. וכו' כשיבוא לרפאות העולם. אינו מרפא תחלה אלא העורים. שנאמר, ה' פוקח עורים. ומי הן העורים, הדורות האלו שהולכות בתורה כעורים. שנאמר (ישעיה נט, י) נגששה כעורים קיר. כולם קורין ואין יודעין מה הן קורין, שונין ואין יודעין מה הן שונין. אבל לעתיד לבוא, (שם לה, ה) אז תפקחנה עיני עורים.

¹⁴ מדרש תהלים: יי זוקף כפופים. ומי הן הכפופים. אלו ישראל שגלו בחוצה לארץ. שמיום שגלו מירושלים לא זקפו קומתם, אלא הן כפופים לעיני שונאיהם והם מהלכין עליהם. וכן אמר ישעיהו, (שם נא, כב-כג) כה אמר אדוניך ה' ואלהיך יריב עמו. ושמתי ביד מוגיך וגו'. אלו הכופפים קומתן. לך נאמר, ה' זוקף כפופים.

¹⁵ מדרש תהלים: ה' אוהב צדיקים. וכן הוא אומר, (משלי ח, יז) אני אוהבי אהב. ואומר, (שמואל א-ב, ל) כי מכבדי אכבד. הן אוהבין אותי ואני אוהב אותן. ולמה אוהב לצדיקים שאינן נחלה לא ממשפחת הכהנים ולא ממשפחת הלויים, למה שהכהנים בית אב והלויים בית אב, שנאמר (תהלים קלה, יט-כ) בית אהרן ברכו את ה'. בית הלוי ברכו את ה'. לפיכך, אם מבקש אדם להיות לוי או להיות כהן אינו יכול, מפני שלא היה אביו לא לוי ולא כהן. אבל מבקש להיות צדיק, אפילו היה גוי יכול להיות צדיק, שאין הצדיקים באין מבית אב אלא מעצמן התנדבו ואהבו את הקדוש ברוך הוא. שנאמר (שם לג, א) רננו צדיקים בה'. ולכך נאמר, ה' אוהב צדיקים.

¹⁶ מדרש תהלים: ה' שומר את גרים. הרבה הקב"ה אוהב את הגרים. למה הדבר דומה, למלך שהיתה לו צאן והיתה יוצאה ורועה בשדה, ונכנס בערב בכל יום. פעם אחד נכנס צבי עם הצאן, הלך לו אצל העזים והרחלים והיה רועה עמהן, נכנס עמה, יוצאת לרעות יצא עמה, אמרו למלך, הצבי הולך עם הצאן, ורועה עמהן בכל יום יוצא ונכנס עמהן. היה המלך אוהב לצבי ביותר. בזמן שהוא יוצא לשדה, מצוה לרועה ואומר לו, הזהר בצבי הזה, לא יכהו אדם. וכשהיה נכנס עם הצאן, היה מצוה אוהבו עליו, תנו לו שיאכל וישתה והיה אוהב הצבי ביותר. אמר לו הרועה, אדוני המלך, כמה תישיש וכמה עזים וכמה רחלים וכמה גדיים יש לך, ואין אתה מזהירני אלא על הצבי, בכל יום אתה מצוני עליו. אמר לו, הצאן כך דרכה לרעות, אבל הצבי במדבר הן יושבין, אין דרכן ליכנס לישב אצל בני אדם, וזה הצבי נכנס וישב אצלנו, לא נחזיק לו לטובה, שעזב המדבר הגדול הרחב מקום שהצביים והאיילות רועות, והניח אותן ובא אצלנו, לכן אנו צריכין להחזיק לו טובה. כך אמר הקב"ה, טובה גדולה צריך אני להחזיק לגר, שהניח משפחתו ובית אביו ובא אלי. לכן אני מצוה עליו, (דברים י, יט) ואהבתם את הגר. (שמות כב, כ) וגר לא תונה וגו'. לך נאמר, ה' שומר את גרים. עי' במ"ר פ"ח סי' ב: ה' שומר את גרים שהרבה בשמירתם כדי שלא יחזרו לסורן חביבין הגרים שבכל מקום הכתוב מקיש אותם בישראל שנאמר (ישעיה מא) ואתה ישראל עבדי יעקב וגו' נאמרה אהבה בישראל שנאמר (מלאכי א) אהבתי אתכם אמר ה' ונאמרה אהבה בגרים שנאמר (דברים י) ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה וכו'.

¹⁷ מדרש תהלים: יתום ואלמנה יעודד. זיוג את הגר ליתום ואלמנה. למה. אמר הקב"ה, שלשתן עלובים ועניים. וכן משה אמר, (דברים י, יח) עושה משפט יתום ואלמנה וגו'. לך נאמר, יתום ואלמנה יעודד. ומי היתומים, אלו ישראל. שנאמר (איכה ה, ג) יתומים היינו ואין אב. ומי הן אלמנות, אלו ציון וירושלים. שנאמר (שם א, א) העיר רבתי עם היתה כאלמנה. לך נאמר, יתום ואלמנה יעודד.

¹⁸ מדרש תהלים: וכי כל היתומים והאלמנות הוא מעודד, לאו, אלא אם היו צדיקים. וכן הוא אומר, (תהלים סח, ו) אבי יתומים וגו'. אבל אם היו רשעים כתוב בהם, ודרך רשעים יעות. והוא הוא מעות דרכים. אלא הוא גוזר על כל הצדיקים והרשעים, והם עולים לירושלים וג"ע היא זו הדרך לשתייהן. והצדיקים והרשעים הם באים לירושלם, כיון שהגיעו לשם, הקב"ה מכניס הצדיקים לגן עדן, ומעות דרכן של רשעים ומוליכן בדרך לגיהנם. לך נאמר, ודרך רשעים יעות. וכן הוא אומר, (שם קמז, ו) מעודד ענוים ה' משפיל רשעים עדי ארץ. והצדיקים ממליכין להקב"ה. שנאמר, ימלוך ה' לעולם.

- (ד) מוֹנֵה מִסְפָּר לְכּוֹכְבִּים לְכֹלֵם שְׁמוֹת יִקְרָא²⁹:
מני סכום לכוכביא לכולהון בשמא קרי
- (ה) גְּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ וְרַב כַּחַת לְתַבּוּנָתוֹ אֵין מִסְפָּר³⁰:
רב מרנא וסגי חילא לסוכלתנותיה לית סכום
- (ו) מְעוֹרֵד עֲנוּיִם ה' מִשְׁפִּיל רְשָׁעִים עֲרִי אֶרֶץ³¹:
מסובר ענותניא יי מכיך רשיעיא עדי ארעא
- (ז) עֲנּוּ לַה' בְּתוֹדָה וּמְרוּ לְאֱלֹהֵינוּ בְּכִנּוֹר³²:
שבחו קדם³³ יי בתודתא זמרו קדם³⁴ אלהנא בכנרא
- (ח) הַמְכֶסֶה שָׁמַיִם בְּעֵבִים הַמִּכִּין לְאֶרֶץ מִטֵּר הַמְצַמֵּיחַ הַרִים הַצֵּיר³⁵:
רחפי שמיא בעננא דמתקן לארעא מטרא דמרכי טוריא עסבי
- (ט) נוֹתֵן לְבַהֲמָה לְחֶמְהָ³⁶ לְבִנֵי עֵרֶב אֲשֶׁר יִקְרָאוּ³⁷:
יהב לבעירא מזונא לבני עורבא דקרן
- לחמה – מאכלה. לבני עורב – פירשו רבותינו שהוא אכזרי על בניו והקב"ה מרחם עליהם ומזמין להם יתושין מתוך נוראתם ונכנסין לתוך פיהם
- (י) לֹא בְּגִבּוֹרַת הַסּוּם יִחְפֹּץ לֹא בְּשׁוֹקֵי הָאִישׁ יִרְצֶה:
לא בגבורתא דרכיבין על סוסי³⁸ יצבי לא בשוקי גוברין רהטנין³⁹ יצבי
- לא בגבורת הסוס יחפץ – הקב"ה. לא בשוקי האיש ירצה
- (יא) רוֹצֵה ה' אֶת יִרְאָיו אֶת הַמִּיחָלִים רְעִי יִתְדַחֲלוּ יִתְדַחֲלוּ יִתְדַחֲלוּ לְחֶסֶד⁴⁰:
רעי יי ית דחלוי ית דמוריכין לטוביה

– מאיר הגניך –

- ²⁹ עי' שמר, פ"א סי' ג: נאמר בכוכבים שמות שנאמר (תהלים קמז) מונה מספר לכוכבים לכלם שמות יקרא אף הקב"ה כשירדו ישראל למצרים מנה מספרם כמה היו ולפי שהם משולים לכוכבים קרא שמות לכלם הה"ד ואלה שמות בני ישראל וגו'. עי' במ"ר פ"א סי' ז: כתוב אחד אומר (תהלים קמו) מונה מספר לכוכבים לכולם שמות יקרא וכתוב אחד אומר (ישעיה מ) המוציא במספר צבאם לכולם בשם יקרא כשהקב"ה קורא אותם הוא קורא שמות כולן כאחת והם עונים מה שא"א לו לב"ו לקרוא שני שמות כאחת.
- ³⁰ עי' ע"ז ד ע"א: רב חננא בר פפא רמי כתיב שדי לא מצאנוהו שגיא כח וכתוב גדול אדונינו ורב כח וכתוב ימינך ה' נאדרי בכח לא קשיא כאן בשעת הדין כאן בשעת מלחמה.
- ³¹ עי' לעיל הערה 18.
- ³² עי' מדרש תהלים יט: זה שאמר הכתוב (משלי טז, ד) כל פעל ה' למענהו. לקילוסו. כמה דאמר, (תהלים קמז, ז) ענו לה' בתודה. ועי' לעיל לג ב, צח ה.
- ³³ שבחו לפני
- ³⁴ לפני
- ³⁵ עי' לעיל סה ז.
- ³⁶ עי' מדרש תהלים קלו: מפני מה כתיב, נותן לחם לכל בשר. וכתוב, (תהלים קמז, ט) נותן לבהמה לחמה. וכי אין אדם מכין לחמו. א"ל, זהו דרך ארץ עושה בידיו והקב"ה מברך מעשה ידיו, שנאמר (דברים יד, כט) למען יברכך ה' אלהיך בכל מעשה ידיך. ?
- ³⁷ עי' ילקוט בראשית רמז לח: שלם הקב"ה שכר טוב לעורבים בעולם הזה וכו' נותן מזונן בלי חוסר שנא' מי יכין לעורב צידו ולא עוד אלא קוראים ליתן מטר על הארץ והקב"ה עונה אותם שנא' נותן לבהמה לחמה וכו'. עי' תנחומא עקב ב: מנין שעורב אכזרי על בניו שנאמר (איוב לח) מי יכין לעורב צידו כי ילדיו אל אל ישועו יתעו לבלי אוכל וכן הוא אומר (תהלים קמז) לבני עורב אשר יקראו ואמרו חכמים ז"ל העורב מוליד לבנים ואומר הזכר לנקבה שעוף אחר בא עליה ומואסין אותן ומניחין אותן מה עושה הקב"ה מזמין להן יתושין מצואתן ופורחין ואוכלין אותן שנאמר מי יכין לעורב.
- ³⁸ של הרוכבים על סוסים
- ³⁹
- ⁴⁰ מדרש זוטא שיר השירים (א טו): מי הם גבורים אלו הצדיקים שכבשו את יצרם שנאמר ומושל ברוחו מלוכד עיר (משלי ט"ו ל"ב) שהם מושלים ביצרם לעשות רצון קוניהם וכן הוא אומר

(יב) שְׁבַחֵי יְרוּשָׁלַם אֶת הַיְהוָה הַלְלֵי שְׁבַחֵי יְרוּשָׁלַם ית יי שְׁבַחֵי אֱלֹהֵיךָ צִיּוֹן אֱלֹהֵיךָ צִיּוֹן:
 (יג) כִּי חֲזַק בְּרִיחֵי שְׁעָרֶיךָ בְּרִיךְ בְּנֵיךָ אַרְוֵם תִּקַּף נִגְרִי⁴³ תִּרְעִיךָ בְּרִיךְ בְּנֵיךָ בְּמִצְעִיךָ בְּקַרְבֶּךָ:
 (יד) הַשֵּׁם גְּבוּלְךָ שְׁלוֹם חֶלֶב חַטִּים דְּשׁוּי תַחֲמוֹךְ שֶׁלֶם שֶׁמֶן חֲנֻטִיָּא⁴⁵ יִסְבַּעֲנֶךָ יִשְׁבִיעֶךָ⁴⁴:
 חֶלֶב חַטִּים – טוֹב חַטִּים טַמְנִים
 (טו) הַשְׁלִיחַ אֲמַרְתָּ אֶרֶץ עַד מְהֵרָה דְּמִשְׁדֵּר מִימְרִיָּה לְאַרְעָא עַד סְרַהּוּבָא יִרְהוּט מְלוּלִיָּה יְרוּץ הַבְּרוּ⁴⁶:
 (טז) הַגִּתָּן שָׁלֹג בְּצֶמֶר כְּפֹר כְּאֶפֶר דִּיֵּהב תִּלְגָּא חוֹר⁴⁷ הֵיךְ עֵמֶר גְּלִיד הֵיךְ קֶטֶם יִבְדֹּר יִפְזֹר:
 כְּפֹר – גְּלִיז"ח בְּלַעַז
 (יז) מִשְׁלִיךְ קָרְחוֹ כְּפִתִּים לְפָנָי קָרְתוֹ מְטַלֵּק קָרְחִיָּה פְּלִיג הֵיךְ רְסוּקִין דִּמְן⁴⁹ קְדָם קוֹרִיָּה מִן אִפְשָׁר⁵⁰ מִי יַעֲמֹד⁴⁸:
 לִיָּה לְמַקָּם

משלך קרחו כפתים – המים מגלדיים ונעשין פתיתין פתיתין, ומדרש אגדה כפתים הכל לפי משא

לא בגבורת הסוס יחפץ (תהלים קמ"ז י') אלא במה רצונו רוצה ה' את יראיו (שם שם י"א). ועי' לעיל לג יח. עי' ב"ר פ"מ סי' א': כתיב (תהלים לג) הנה עין ה' אל יראיו למיחלים לחסדו הנה עין ה' אל יראיו זה אברהם שנאמר (בראשית כב) כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה למיחלים לחסדו שנאמר (מיכה ז) תתן אמת ליעקב חסד לאברהם וגו'. ועי' במ"ר פ"ה סי' א': הנה עין ה' אל יראיו וגו' זה שבטו של לוי שהם יושבים ומקוים לחסדו של הקב"ה וכי כל הבריות אינן מיחלים לחסדו של הקב"ה אלא ביותר שבטו של לוי שלא נטלו חלק בארץ אלא יושבים ומתפללים שתעשה ארץ ישראל פירותיה כדי שיטלו מעשרותיהם שאין להם כלום בעולם אלא חסדו של הקב"ה הוי למיחלים לחסדו. עי' ילקוט תהלים רמז תשכ: ד"א אל יראיו זה יצחק, למיחלים לחסדו שהיה מיחל להקב"ה.

⁴¹ עי' ת"י ישעיה נב ט, נד א.

⁴² עי' ב"ר פס"ט סי' ז': בית אלהים בנוי ומשוכלל לעתיד לבא כמד"א (תהלים קמז) כי חזק בריחי שעריך.

⁴³

⁴⁴ עי' ברכות נז ע,א: הרואה חטים בחלום ראה שלום שנאמר השם גבולך שלום חלב חטים ישיביעך. עי' ב"מ נט ע,א: אמר רב יהודה לעולם יהא אדם זהיר בתבואה בתוך ביתו שאין מריבה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא על עסקי תבואה שנאמר השם גבולך שלום חלב חטים ישיביעך. עי' מדרש תהלים פז: הכסף והזהב לפני מלך המשיח הוא כעפר, שנאמר (תהלים קמז, יד) השם גבולך שלום.

⁴⁵

⁴⁶ עי' שמ"ר פ"כ סי' ג': אוי להם לרשעים שהם רמה ותולעה ובטלים מן העולם ומבקשים לבטל דברו של הקב"ה אמר להם אתם אמרתם וגם את ישראל לא אשלח ואני אמרתי שלח עמי נראה דברי מי עומדים דברי מי בטלים לסוף עמד פרעה מעצמו והלך ונפל על רגליו של משה ואמר להם לישראל קומו צאו אמר לו הקב"ה מה פרעה דברך עמדו או דברי לך נאמר השולח אמרתו ארץ אימתי ויהי בשלח פרעה וכי פרעה שלחם בלעם אמר (במדבר כג) אל מוציאם ממצרים וכאן כתיב ויהי בשלח פרעה אלא מלמד שהיה פרעה מלוה אותם וא"ל התפללו ובקשו עלי רחמים שנאמר (שמות יב) גם צאנכם גם בקרכם קחו כאשר דברתם ולכו וברכתם גם אותי ואין שלוח האמור כאן אלא לוי שנאמר (בראשית יח) ואברהם הולך עמם לשלחם.

⁴⁷

⁴⁸ עי' ירושלמי חגיגה ח ע"ב (&): בתחילה היה העולם מים במים מה טעמא (בראשית א) ורוח אלהים מרחפת על פני המים חזר ועשאו שלג (תהלים קמז) משליך קרחו כפיתים. עי' פדר"א ה': אילולי האש שהוא מחמם פניו של ברד לא היה העולם יכול לעמוד מפני הקור שנ' לפני קרתו מי יעמוד.

⁴⁹

⁵⁰ יכול

הזכריות העני לפי חוסר מלבושיו מיקל עליו. מי יעמוד – שלח יהא כונן בקרתו
(יח) יִשְׁלַח דְּבָרוֹ⁵¹ וַיִּמָּסֵם יֵשֵׁב רוּחוֹ יִשְׁדֵּר קְדוּם חֲמַתִּיהָ⁵² וַיִּמְסַנּוֹן יִנְתַּב רוּחִיהָ זֶלְחִין מֵיָא
יִזְלוּ מַיִם:

יִשְׁלַח לְזֵרוֹ וַיִּמְסֵם – לְאַחֶסֶת פְּתִיחַ. יִשֶׁב רוּחוֹ – רוּחַ מַעֲרָבִי לְהַסְבִּיתָ הַקֶּרֶחַ וַיִּזְלוּ מַיִם
(יט) מִגִּיד דְּבָרוֹ לְיַעֲקֹב חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו דַּתְנִי דְּבִרְיָא דְּאוּרִיתָא⁵⁴ לְיַעֲקֹב קִימוּי וּדְיִנּוּי לְיִשְׂרָאֵל
לְיִשְׂרָאֵל⁵³:

(כ) לֹא עָשָׂה בֶן לְכָל גּוֹי וּמִשְׁפָּטִים בְּלֹא עֶבֶד הֵיכְנָא לְכָל עַמָּא וּדְיִנִּין לֹא הוֹדְעִינוּן הַלְלוּיָהּ
יְדְעוּם הַלְלוּיָהּ⁵⁵:

ספר תהילים פרק קמח

(א) הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֶת ה' מִן הַשָּׁמַיִם הַלְלוּיָהּ שְׂבַחוּ יְיָ בְּרִיתָא קְדִישִׁיא⁵⁷ מִן שְׁמַיָא שְׂבַחוּ יְתִיהָ כָּל
חִילֵי אַנְגְּלֵי מְרוּמָא⁵⁸

הַלְלוּהוּ בְּמְרוֹמַיִם⁵⁶:

– מאיר הנ"ך –

⁵¹ עי' לעיל קז א.

⁵² לפנייהם חמתו

⁵³ עי' שמ"ר פט"ו סי' כה: מגיד דבריו ליעקב זו התורה חוקיו ומשפטיו לישראל אלו קדושי
החדשים שיש בהם חוקים ומשפטים חוקים אלו המועדים שתלויים בהם המשפטים ואין חקיו
אלא חגים. עי' שמ"ר פ"ל סי' ט: מגיד דבריו ליעקב אלו הדברות חוקיו ומשפטיו לישראל אלו
המשפטים לפי שאין מדותיו של הקב"ה כמדת ב"ו מדם ב"ו מורה לאחרים לעשות והוא אינו
עושה כלום והקב"ה אינו כן אלא מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות ולשמור וכו' ד"א
מגיד דבריו ליעקב א"ר אבהו בשם רבי יוסי ב"ר חנינא משל למלך שהיה לו פרדס והיה נוטע בו כל
מיני אילנות ולא היה נכנס לתוכו אלא הוא שהיה משמרו משעמדו בניו על פרקן א"ל בני הפרדס
הזה אני הייתי משמרו ולא הנחתי אדם להכנס בתוכו אתם תהיו משמרין אותו כדרך שהייתי אני
משמרו כך אמר האלהים לישראל עד שלא בראתי את העולם הזה התקנתי את התורה שנאמר
(משלי ח) ואהיה אצלו אמון מהו אמון אומן שנאמר (במדבר יא) כאשר ישא האומן את היונק לא
נתתיה לאחד מן עובדי כוכבים אלא לישראל שכיון שעמדו ישראל ואמרו (שמות כד) כל אשר דבר
ה' נעשה ונשמע מיד נתנה להם הוי מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי
אלא למי ליעקב שבחרו מכל העובדי כוכבים ולא נתן להם אלא מקצת נתן לאדם ו' מצות הוסיף
לנח אחת לאברהם ח' ליעקב ט' אבל לישראל נתן להם הכל א"ר סימון בשם ר' חנינא משל למלך
שהיה לפניו שלחן ערוך ומיני תבשילין נכנס עבדו נתן לו חתיכה שני נתן לו ביצה שלישי נתן לו
ירק וכן לכל א"ל נכנס בנו נתן לו כל השולחן לפניו אמר לו לאלו נתתי מנה מנה אבל את הכל
נתתי ברשותך כך הקב"ה לא נתן לעובדי כוכבים אלא מקצת מצות אבל כשעמדו ישראל אמר להם
הרי כל התורה כולה לכם שנאמר (תהלים קמז) לא עשה כן לכל גוי אמר ר"א משל למלך שיצא
למלחמה והיו הלגיונות עמו והיה שוחט בהמה והיה מחלק לכל אחד ואחד מנה כדי שיגיע הציץ
בנו וא"ל מה אתה נותן לי א"ל ממה שהתקנתי לעצמי לפיכך נתן האלהים לעובדי כוכבים מצות
גולמיות שיגעו בהן ולא הפריש בהן בין טומאה לטהרה באו ישראל ופירש להם המצות כל אחד
ואחד עונשה ומתן שכרה שנאמר (שיר א) ישקני מנשיקות פיהו לכך נאמר חוקיו ומשפטיו
לישראל. עי' שמ"ר פ"ל סי' יב: מה ראית בהם [ביהודים] שאתה רוצה להתגיייר אמר לו הקטן
שבהם יודע היאך ברא הקב"ה את העולם מה נברא ביום ראשון ומה נברא ביום ב' כמה יש
משנברא העולם ועל מה העולם עומד ותורתן אמת אמר לו לך ולמד תורתן ואל תמול אמר לו
עקילס אפילו חכם שבמלכותך וזקן בן מאה שנה אינו יכול ללמוד תורתן אם אינו מל שכן כתוב
(שם) מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי ולמי לבני ישראל.

⁵⁴ שלימד דברי תורה

⁵⁵ עי' הערה 53. עי' חגיגה יג ע"א: אין מוסרין דברי תורה לעובד כוכבים שנאמר לא עשה כן
לכל גוי ומשפטים בל ידעום. עי' מכילתא בחדש א: לא עשה כן לכל גוי וכי מה עשו הגוי' דווים
האלו שלא רצה ליתן להם את התורה (שם) משפטים בל ידעום שלא רצו לקבל.

⁵⁶ מדרש תהילים: הללויה הללו את ה' מן השמים. אלו שבשמים. ומי הם, מלאכי השרת. עי'
ב"ר פ"ב סי' יא: כל מה שיש בשמים ברייתו מן השמים כל מה שיש בארץ ברייתו מן הארץ ומייתו
ליה מן הכא (תהלים קמח) הללו את ה' מן השמים וגו' הללו את ה' מן הארץ וגו'.

⁵⁷ ברית קדוש

שבחו יתיה כל מלאכיא די משמשין קדמוי ⁶⁰ שבחו יתיה כל חלותיה	(ב) הַלְלוּהוּ כָּל מַלְאָכָיו הַלְלוּהוּ כָּל צְבָאוֹ ⁵⁹ :
שבחו יתיה שמשא וסיהרא שבחו יתיה כל כוכבי נהורא	(ג) הַלְלוּהוּ שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ ⁶¹ הַלְלוּהוּ כָּל כּוֹכְבֵי אֹרֶ ⁶² :
שבחו יתיה שמי שמיא ומיא דתלין במימרא ⁶⁴ מעלוי שמיא	(ד) הַלְלוּהוּ שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וְהַמַּיִם אֲשֶׁר מַעַל הַשָּׁמַיִם ⁶³ :
ישבחון ית שמא דיי ארום הוא פקיד ואתבריא	(ה) יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם ה' כִּי הוּא צְוָה וְנִבְרָאוֹ ⁶⁵ :
והקימנון לעלמי עלמין גזירתא ⁶⁷ ייב ולא יעבר	(ו) וַיַּעֲמִידֵם לְעֵד לְעוֹלָם חֶק נָתַן וְלֹא יַעֲבוֹר ⁶⁶ :
שבחו ית יי מן ארעא תניניא וכל תהומיא	(ז) הַלְלוּ אֶת ה' מִן הָאָרֶץ תְּנִינִים וְכָל תְּהוֹמוֹת ⁶⁸ :

חק נתן – זה, זה שמע זיוס זה שמע כלילה ולא יעבור אותו חק

שבחו ית יי מן ארעא תניניא וכל תהומיא

⁵⁸ כל חילי ?? במרום

⁵⁹ מדרש תהלים: הללוהו כל מלאכיו. כשם שיש צבאות הרבה בארץ, כך הם בשמים. (בראשית ב, ד) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם. לכך נאמר, הללוהו כל צבאיו. ומי הם צבאיו, שעושין צביונו של הקב"ה. שנאמר (תהלים קג, כא) ברכו ה' כל צבאיו. לכך נאמר, הללוהו כל צבאיו. אשר משמשים לפניו.

⁶⁰ מדרש תהלים: הללוהו שמש וירח. ומי הן שמש וירח, האבות והאמהות שהן משולות בשמש וירח. שנאמר (בראשית לז, ט) והנה השמש והירח. עי' שמ"ר פ"ז סי' א: מה נברא ביום רביעי מאורות לכבודו בראם שנאמר (שם קמח) הללוהו שמש וירח.

⁶¹ מדרש תהלים: הללוהו כל כוכבי אור. ומי הן כוכבי אור, אלו הצדיקים. שנאמר (דניאל יב, ג) ומצדיקי הרבים ככוכבים. לכך נאמר, הללוהו כל כוכבי אור. מכאן אתה למד, שכל אחד מהן יש לו כוכב בשמים, ולפי מעשיו כך כוכבו מאיר. לכך נאמר, הללו אותם שכוכביהם מאירים. עי' פסחים ב ע"א: הללוהו כל כוכבי אור אלמא אור אורתא הוא הכי קאמר הללוהו כל כוכבים המאירים.

⁶² הללו שמי השמים. מכאן אתה למד, שאינן אלא גשמים (בשם הרד"ל - ג' שמים). וכן הוא אומר, (מלכים א, ח, כז) הנה השמים ושמי השמים. לכן נאמר, הללוהו וגו'. אלו המים, אותן מי בראשית. שנאמר (בראשית א, ח) ויקרא אלהים לרקיע שמים. שא מים.

⁶⁴ שתלויים בדבריו.

⁶⁵ יהללו את שם ה' וגו'. לא היה יגיעה לפני הקב"ה כשבראם. שנאמר (שם ב, ד) ביום עשות ה' אלהים וגו'. וכתוב, (שמות כ, יא) כי ששת ימים עשה ה'. לא היה יגיעה לפני הקב"ה, אלא צוה ונבראו לעצמן. ולכך נאמר, יהללו את שם ה'. שעל מנת כן נבראו, להיות מקלסין אותן.

⁶⁶ ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור. ואי זה חק נתן. שאמר להם, (בראשית א, ו) יהי רקיע וגו'. מאותו היום לא יזז.

⁶⁷ גזרה.

⁶⁸ הללו את ה' מן הארץ וגו'. אמר ישעיהו (ישעיה מג, ז) כל הנקרא בשמי וגו'. לא ברא הקב"ה את האדם אלא לכבודו. וכן הוא אומר, (משלי טז, ד) כל פעל ה' למענהו וגו'. בראן להיות מקלסין, וקלסוהו. שנאמר (תהלים יט, ב) השמים מספרים וגו'. וכשם שהשמים וכל אשר בהם מקלסין אותו, כך הארץ וכל אשר בה מקלסין אותו. שנאמר, הללו את ה' מן הארץ. הכל מקלסין את המלך. ומי המקלס אותו בתחלה, בני פלטרין, ואחר כך בני המדינה. לכך נאמר, הללו את ה' מן השמים וגו'. לאחר שקלסוהו בשמים. ומי מקלס תחלה, מי שהוא גדול מחברו. ומי הם הגדולים, אלו התנינים. שנאמר (בראשית א, כא) ויברא אלהים את התנינים הגדולים. לפיכך הם מקלסין תחלה. שנאמר, תנינים וכל תהומות. וכמה תהומות הן, לא נתפרשו. וכן הוא אומר, (משלי ח, כד) באין תהומות חוללתי. וכתוב, (שמות טו, ה) תהומות יכסימו. ועד עכשיו אין אדם יודע כמה הם. עד שאמרו בני קרח, (תהלים מב, ח) תהום אל תהום וגו'. לכך נאמר, תנינים וכל תהומות. כולם, יהללו את שם ה'. ועי' ב"ר פ"ח סי' א: אמר רבי שמואל אף בקילוס אינו בא אלא באחרונה הדא הוא דכתיב (תהלים קמח) הללו את ה' מן השמים וגו' ואומר כל הפרשה ואחר כך הללו את ה' מן הארץ וגו'. עי' חגיגה יד ע"ב: פתח רבי אלעזר בן ערך במעשה המרכבה ודרש וירדה אש מן השמים

ספר תהילים פרק קמט

- (א) הַלְלוּהָ שִׁירוּ לָהּ שִׁיר חֲדָשׁ⁸¹ שִׁבְחוּ קִדְמוֹת⁸³ יְיָ שֶׁבַח⁸⁴ חֲדַת תּוֹשִׁבְחֹתֶיהָ בִּקְהֵל דַּחְסִידֵיהָ
 תְּהַלְתּוּ בִּקְהֵל חֲסִידֵיהֶם⁸²;
 (ב) יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעֲשִׂיוֹ⁸⁵ בְּנֵי צִיּוֹן יַחְדָּן דְּבֵית יִשְׂרָאֵל בְּעוֹבְדֵיהוֹן בְּנֵי צִיּוֹן יִדְוֹצוּן בְּמִלְכָהוֹן
 יִגְיְלוּ בְּמִלְכָּם;
 (ג) יְהַלְלוּ שְׁמוֹ בְּמַחֹל בְּתַרְף וּבְנֹר יִשְׁבַּחוּן שְׁמִיהָ בְּחַנְגִּין בְּתוֹפִין וּבְכַנְרִין⁸⁷ יִזְמְרוּן לִיהָ
 יִזְמְרוּ לָו⁸⁶;
 (ד) כִּי רוֹצָה ה' בְּעַמּוֹ יִפְאַר עַנְוִים אַרְוֵם רַעוּתָא דִּי בְּעַמִּיהָ יִשְׁבַּחוּ עֲנוּתֵיהָ בְּפוֹרְקָנָא
 בִּישׁוּעָה⁸⁸;

⁷⁸ עי' מדרש תהלים קמט: ומי הם החסידים, אלו ישראל. מה כתיב למעלה מן הפרשה, (תהלים קמח, יד) וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו. כל זמן שישראל רואין את הקב"ה, הם נעשו חסידים. ראוהו בים, נעשו חסידים ואמרו שירה. שנאמר (שמות טו, א) אז ישיר משה וגו'.

⁷⁹ עי' ירושלמי ברכות דף סג ע"ב: הקב"ה קורא לכל ישראל קרובים הה"ד וירם קרן לעמו. עי' במ"ר פ"א סי' ה': למה שאו את ראש כל עדת בני ישראל לקיים מה שנאמר (תהלים קמז) לא עשה כן לכל גוי ומה עשה וירם קרן לעמו. עי' במ"ר פ"א סי' ט: עשיתי להיות לכם תלוי ראש לכך נאמר שאו את ראש לקיים מה שנאמר (תהלים קמח) וירם קרן לעמו וכן הוא אומר (דברים כח) ונתנך ה' אלהיך עליון על כל גויי הארץ.

⁸⁰ שבח.

⁸¹ מדרש תהילים: הללויה שירו לה' שיר חדש וגו'. אמר ישעיה (ישעיה מג, יח) אל תזכרו ראשונות וגו'. (שם, כ) תכבדני חית השדה וגו'. (שם, כא) עם זו יצרתי לי וגו'. אמר הקב"ה, כשם שעשיתי אני כל החדשות, אף אתם תאמרו שיר חדש לי. שנאמר, שירו לה' שיר חדש. וכו' בנוהג שבעולם, מלך בשר ודם דר במדינה, אין בני מדינה אחרת יראים כשם שמתיראין בני מדינתו שהוא דר בתוכה, למה שהוא רחוק ממנה. אבל הקב"ה אינו כן, אלא יושב בשמים, והארץ יראה ממנו. שנאמר, הודו על ארץ ושמים. אימתי, כשהוא מרומם קרנן של ישראל. שנאמר, וירם קרן לעמו וגו' שירו לה' שיר חדש. וכו' דבר אחר שירו לה'. (ישעיה מג, יח) אל תזכרו ראשונות וגו'. (שם, יט) הנני עושה חדשה וגו'. (שם, כא) עם זו יצרתי לי וגו'. כך אמר הקב"ה, כשם שאני עושה חדשות האלו, כך אמרו לי שיר חדש. לכך נאמר, שירו לה' שיר חדש. עי' שמ"ר פכ"ג סי' ה': עתידין ישראל לומר שירה לע"ל שנאמר (תהלים צח) שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה. עיי"ש סי' יא: כל השירות שנאמרו בעולם לשון נקבות לומר מה הנקבה הזאת מתעברת ויולדת וחוזרת ויולדת כך הן הצרות באות עליהן והיו אומרים שירות בלשון נקבות לכך עמדו בבל ומדי ויון ואדום ושיעבדו את ישראל אבל לע"ל אין עוד צרות בו שנאמר (ישעיה סה) כי נשכחו הצרות הראשונות וכתיב (שם לה) ששון ושמחה ישיגו וגו' באותה שעה אומרים שיר לשון זכר שנאמר (תהלים צח) שירו לה' שיר חדש. עי' תנחומא בשלח י: עשרה נסים נעשה להם על הים וכו' כנגדן אמרי ליה ישראל עשר שירות הראשונה במצרים שנאמר (ישעיה ל) השיר יהיה לכם וכו' התשיעית של שלמה שיר השירים העשירית לעתיד מזמור שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה (תהלים צו). עי' מדרש תהלים קיח: בתחיית המתים כתיב (ישעיה מב, יא) ישאו מדבר ועריו חצרים תשב קדר ירונו יושבי סלע מראש הרים יצוחו. ישימו לה' כבוד. מה כבוד שאומר להלן תחיית המתים, אף כבוד שנאמר כאן תחיית המתים. באותה השעה הן אומרים שירה, הדא הוא דכתיב (שם, י) שירו לי' שיר חדש.

⁸² מדרש תהלים כשיראו אותו לעולם הבא, הם נעשים חסידים. שנאמר, תהלתו בקהל חסידים. וכל כך למה, שהן רואין ושמים ועוד שמחים עמו.

⁸³ תשבחו לפני

⁸⁴ שבח

⁸⁵ עי' תנחומא אחרי מות ב: ישמח ישראל במעשיו אין כתיב אלא ישמח ישראל בעושו שעתידין ישראל לשמוח במעשיו של הקב"ה לעתיד לבא.

⁸⁶ יהללו שמו במחול וגו'. (מיכה ז, טו) כימי צאתך מארץ מצרים וגו'. שנאמר (שמות טו, כ) ותצאנה כל הנשים וגו' [בתפים ובמחלת].

⁸⁷ בתופים ובכנורות.

- (ה) יַעֲלוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד יִרְנְנוּ עַל
 מִשְׁכְּבוֹתָם⁸⁹:
 (ו) רֹמְמוֹת אֵל בְּגֵרוֹנָם וְחָרַב פִּיפּוֹת
 בְּיָדָם⁹⁰:
 רוממות אל בגרונם – והם לחרב פיפיות בידם
 (ז) לַעֲשׂוֹת נִקְמָה בְּגוֹיִם⁹¹ תִּוְכַחֲתוּ
 לַמַּעֲבָד בְּעַמֵּי מַכְסְנוֹתָא בְּאוּמֵי
 בְּלָאִים:
 (ח) לְאַסֹּר מַלְכֵיהֶם בְּזֻקִים⁹² וְנִכְבְּדֵיהֶם
 בְּכַבְלֵי בְרוֹזָל⁹³:

⁸⁸ כי רוצה ה' בעמו וגו'. כך אמר דוד, הכל מקלסין לפניו, שנאמר, הללו את ה' מן השמים וגו', כל הפרשה. ואומר, הללו את ה' מן הארץ וגו'. ואחר כולן מקלסין אותו אומות העולם, שנאמר, מלכי ארץ וגו'. הכל מקלסין להקב"ה. אמר הקב"ה, אף על פי שהכל מקלסין אותי, איני מבקש קילוס אלא מישראל. לכך נאמר, כי רוצה ה' בעמו. למה. אמר הקב"ה, ערב עלי קילוס של ישראל שמקלסין אותי. שנאמר (שיר השירים ב, יד) השמיעני את קולך וגו'. (שם ד, יא) דבש וחלב תחת לשונך. ואומר, (תהלים קד, לג-לד) אשירה לה' בחיי וגו'. יערב עליו שיחי. לכך נאמר, כי רוצה ה' בעמו וגו'.

⁸⁹ מדרש תהלים: נאמר (ישעיה נז, ב) יבוא שלום ינחו על משכבותם. ולא נאמר אלא על משכבותם, משכבות הרבה, כשהן מציעין להם בגן עדן משכבות יפים. וכיון שהן רואין אותו הן מרננין, למה על מה שהתקין להם. לכך נאמר, ירננו על משכבותם. עי' מדרש תהלים ל: דבר אחר מזמור שיר חנוכת הבית לדוד. זה שאמר הכתוב (תהלים קמט, ה) יעלו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם. בשעה שהצדיקים נפטרין מן העולם שלש כתות של מלאכים מטפלין עמו. אחת אומרת, (ישעיה נז, ב) יבא שלום. ואחת אומרת, ירננו על משכבותם. ואחת אומרת, הולך נכוחו. ומהלכות לפניו. א"ר יהודה ב"ר סימון בשם רבי יאשיה, כביכול, הקב"ה אומר לו שלום. וממי אתה למד מן הרשעים, שנאמר (שם, כא) אין שלום אמר ה' לרשעים. אם לרשעים אמר, קל וחומר לצדיקים, שהקב"ה אומר להם שלום. לכך, יעלו חסידים בכבוד. באיזה כבוד, בכבוד שהקב"ה עושה לצדיקים בשעה שנפטרין מן העולם והם מקלסין להקב"ה. א"ר חייא בר' יוסי, אין בין צדיקים חיים למתים, אלא הדבור בלבד, והם מקלסין להקב"ה ששם אותם בצרור החיים, שנאמר (שמואל-א כה, כט) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים. ירננו על משכבותם. אין ירננו אלא קילוס. כמה דאמר, (תהלים קיח, טו) קול רנה וישועה באהלי צדיקים. א"ר יוחנן, בשעה שהזקן יושב ודורש ואומר כך אמר פלוני, שפתותיו רוחשות ודובבות בקבר, שנאמר (שיר השירים ז, י) וחקך כיון הטוב. וכתב, (שם) דובב שפתי ישנים. לכך, ירננו על משכבותם.

⁹⁰ מדרש תהלים: מרננין ומקלסין ומרוממין אותו. שנאמר, רוממות אל בגרונם. אמר להם הקב"ה, אף על פי שקלסתם אותי בנבלים ובכנורות, אינו ערב לפני אלא בגרונם. אוי להם לרשעים מה הם שומעים באזניהם. אמר הקב"ה, לא יקלסו אותי הרשעים בגרונם, למה שריחם רע. שנאמר (תהלים ה, י) קבר פתוח גרונם לשונם יחליקון. אבל הצדיקים, קלוסן ערב לפני ביותר. שנאמר (שיר השירים ב, יד) כי קולך ערב ומראך נאוה. וכתב, (תהלים קד, לד) יערב עליו שיחי. לכך נאמר, רוממות אל בגרונם. אמר הקב"ה, אתם מרוממין אותי, ואני עושה מלחמה בעדכם כדי להצילכם מן הגליות ומן השעבוד. וכן אמר הכתוב, פיהם של ישראל הוא חרבם. שנאמר, וחרב פיפיות בידם. עי' ברכות ה ע"א: אמר רבי יצחק כל הקורא קריאת שמע על מטתו כאלו אוזן חרב של שתי פיות בידו שנאמר רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם מאי משמע אמר מר זוטרא ואיתמא רב אשי מרישא דענינא דכתיב יעלו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם וכתב בתריה רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם. עי' ש"מ"ר פנ"א סי' ח: חורב למה שבו נתנה התורה שנקראת חרב שנאמר (תהלים קמט) רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם.

⁹¹ מדרש תהלים: לעשות נקמה בגוים. אי זו היא נקמה. אמר הקב"ה, מה שנקמו לישראל. שנאמר (תהלים עט, י) נקמת דם עבדיך השפוך. ולא נקמת אדם, אלא, (שם צד, א) אל נקמות ה' וגו'. ואומר, (דברים לב, מג) הרנינו גוים עמו וגו'. וכתב, (נחום א, ב) אל קנא ונוקם ה'. כל הנקמות האלה יש לרשעים אצל הקב"ה. לכך נאמר, לעשות נקמה בגוים וגו'.

⁹² מדרש תהלים: ושמה תאמר כל ההדיטות. אמר הקב"ה, לאו, אלא למלכי עכו"ם. שנאמר, לאסור מלכיהם וגו'. ולמה, שמלכים באו עלי. שנאמר (תהלים ב, א) למה רגשו גוים וגו'. לכך נאמר, לאסור מלכיהם וגו'. אמר הקב"ה, (שם קלז, ח) אשרי שישלם לך את גמולך. ומה גמלו להם לישראל, מלכים-ב כה, ז) ועיני צדקיהו עור. וגם אני כך אעשה להם. שנאמר, ונכבדיהם בכבלי

בזקים – סקראות

(ט) לַעֲשׂוֹת בָּהֶם מִשְׁפָּט כְּתוֹב⁹⁴ הָדָר
 הוא לְכָל חַסִּידָיו הַלְלוּיָהּ:
 משפט כחוב – ונתתי את נקמתי באלוהיך וגומר (יחזקאל כ"ה), ואם תאמר עדיין לא נולד יחזקאל
 כשאמר דוד זאת נתנבא דוד על קץ הגאולה וכשיבא הקץ כבר כתוב הוא המשפט זה ימים רבים

ספר תהילים פרק קנ @@

(א) הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֵל בְּקִדְשׁוֹ⁹⁵ הַלְלוּהוּ
 בְּרִקְיעַ עֲזוֹ⁹⁶:
 הללויה שבחו אלהא בבית מקדשיה⁹⁷ שבחו יתיה ברקיעא
 דעושיה⁹⁸

(ב) הַלְלוּהוּ בְּגִבּוֹרֹתָיו הַלְלוּהוּ בְּרֹב
 גְּדָלוֹ:
 שבחו יתיה בגבורתיה שבחו יתיה היך סוגעי רבותיה

(ג) הַלְלוּהוּ בְּתַקְעַ שׁוֹפָר הַלְלוּהוּ בְּנִבְלָה
 וּבְנֹר:
 שבחו יתיה בתקיעותא דשופרא שבחו יתיה בנבלין וכינרין

(ד) הַלְלוּהוּ בְּתַף וּמְחוֹל הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים
 וְעִנְבִּים:
 שבחו יתיה בתופין ובחנגין שבחו יתיה בחלילין ואבובין

בזקים ועוגב – מיני כלי שיר הם

(ה) הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי שָׁמַע הַלְלוּהוּ
 בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה:
 שבחו יתיה בצלצלון דשמעין בלחודיהון⁹⁹ שבחו יתיה
 בצלצלון דשמעין ביבבא

כלללי שמע – מללתיים המשמיעים קול, שמע פס דזכר הוא כמו שמע צסגול ומפני האתנחתא הוא
 נקוד קמץ גדול ולכך טעמו למעלה תחת השי"ן.

(ו) כָּל הַנְּשָׁמָה תִּהְיֶה הַלְלוּיָהּ¹⁰⁰:
 כל נשמתא תשבח יה הללויה

ברזל. עי' דב"ר פ"א סי' כב: (תהלים קמט) לאסור מלכיהם בזיקים ומהו מלכיהם א"ר תנחומא אלו
 הם מלכי עובדי כוכבים.

⁹³ עי' ד"ר פ"א סי' כב: (תהלים קמט) ונכבדיהם בכבלי ברזל אלו שריהם של מעלה שאין
 הקב"ה פורע מאומה עד שפורע משרו תחלה.

⁹⁴ מדרש תהלים: אמר הקב"ה, מה הם סבורים ששכחתי מה שעשו. כתובה היא לפני, שנאמר,
 לעשות בהם משפט כתוב. ואיזהו משפט כתוב, (מלאכי ג, יט) הנה היום בא בוער כתנור. וכתוב,
 (ישעיה סו, כד) ויצאו וראו בפגרי האנשים. לעשות בהם משפט כתוב. ואיזהו משפט כתוב,
 (תהלים קד, לה) יתמו חטאים מן הארץ. לכך נאמר, לעשות בהם משפט כתוב:

⁹⁵ מדרש תהלים: אימתי הקב"ה מתקדש בעולמו, כשיפרע מן הרשעים. וכן הוא אומר למעלה
 מן הפרשה, לעשות בהם משפט. אותו שעה הוא מתקדש בעולמו. שנאמר, הללו אל בקדשו.
 הללוהו במה שעשה לקדושו. ומי הן קדושו, ישראל. שנאמר (דברים ז, ו) כי עם קדוש וגו'.
 וכתוב, (ירמיה ב, ג) קדש ישראל וגו'. לכך נאמר, הללו אל בקדשו. עי' ירושלמי בכורים דף יא ע"א:
 בהר הבית היו אומרים הללויה הללו אל בקדשו כו'. ועי"ש שבת עט ע"ב: מאה ועשרים וג' פעמים
 שישראל עונין הללויה. כנגד שנותיו של אהרן. הללויה הללו אל בקדשו. לאהרן קדושו לאהרן
 קדוש ה'. ועי"ש ר"ה כ ע"א: אין פוחתין מי' מלכיות כנגד י' קילוסין שאמר דוד הללויה הללו אל
 בקדשו הללויה ברקיע עזו וגו' עד כהת"ה. עי' ר"ה לב ע"א: הני עשרה מלכיות כנגד מי אמר (רבי)
 [רבי לוי] כנגד עשרה הלולים שאמר דוד בספר תהלים הלולים טובא הוו הנך דכתיב בהו הללויה
 בתקע שופר.

⁹⁶ מדרש תהלים: הללויה ברקיע עוזו. הללויה במה שעשה ברקיע עוזו. ומה עשה ברקיע,
 (ישעיה לד, ד) ונמקו כל צבא השמים. וכתוב, (שם נא, ו) שאו לשמים עיניכם והביטו אל הארץ
 וגו'. הללויה ברקיע עוזו. מהו עוזו, הללויה במה שעשה בעזים שברקיע ומי הם עזים שברקיע, אלו
 שרי עכו"ם. עי' שמ"ר פי"ז סי' א: מה נברא ביום שני רקיע לכבודו בראו שיעמדו שם המלאכים
 ויהיו מקלסין אותו שנאמר (שם קנ) הללויה ברקיע עוזו.

⁹⁷ בבית מקדשו.

⁹⁸

⁹⁹ ששומעים לבד

---

¹⁰⁰ עי' ברכות כה ע"א: אתמר צואה על בשרו או ידו מונחת בבית הכסא רב הונא אמר מותר לקרות קריאת שמע רב חסדא אמר אסור לקרות קריאת שמע אמר רבא מאי טעמא דרב הונא דכתיב כל הנשמה תהלל יה. ועיי"ש מג ע"ב: מנין שמברכין על הריח שנאמר כל הנשמה תהלל יה איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו הוי אומר זה הריח. ועיי' עירובין דף יח ע"ב: אמר רבי ירמיה בן אלעזר מיום שחרב בית המקדש דיו לעולם שישתמש בשתי אותיות שנאמר כל הנשמה תהלל יה הללויה. ועיי' ירושלמי בכורים דף יא ע"א: בעזרה היו אומרים כל הנשמה תהלל יה הללויה. ועיי' ב"ר פי"ד סי' ט: ר' לוי בשם ר' חנינא אמר על כל נשימה ונשימה שאדם נושם צריך לקלס לבורא מ"ט (תהלים קנ) כל הנשמה תהלל יה כל הנשימה תהלל יה. ועיי' מדרש תהלים יח: לא הניח דוד אבר בכל איבריו שלא קלס להקב"ה בו. בנשמתו, (שם קנ, ו) כל הנשמה תהלל יה.